

**EMBARGO TOT
4 DECEMBER 2007, 16.30 UUR**

Lange Voorhout 8
Postbus 20015
2500 EA Den Haag
E voorlichting@rekenkamer.nl
W www.rekenkamer.nl

Algemene Rekenkamer beveelt overzicht aan van alle kosten vervanging F-16
Nog onzekerheden over kosten JSF

Het kabinet besluit in 2010 over vervanging van het militaire jachtvliegtuig F-16. De Joint Strike Fighter (JSF) is de belangrijkste kandidaat. Nederland heeft op dit moment beperkt inzicht in de totale kosten van het programma JSF. Weliswaar kunnen de Ministeries van Defensie en Economische Zaken (EZ) steeds meer informatie aan de Tweede Kamer verstrekken over kostenontwikkelingen bij dit project, maar onzekerheden blijven bestaan.

Dat concludeert de Algemene Rekenkamer in het rapport *Monitoring verwerving Joint Strike Fighter; stand van zaken september 2007* dat op dinsdag 4 december 2007 is gepubliceerd.

De Ministeries van Defensie en van Economische Zaken hebben de Tweede Kamer nog geen totaaloverzicht gegeven van alle kosten voor het JSF-programma. Dat is breder dan alleen het project JSF. Zo neemt het Ministerie van Defensie bij de vervanging van de F-16 bijvoorbeeld niet de kosten van een samenwerkingsovereenkomst tussen Italië, Nederland en Noorwegen mee en een subsidie die bedrijven in 2000 hebben ontvangen. De Algemene Rekenkamer geeft daarom in dit rapport een voorzet voor zo'n overzicht, maar loopt op tegen het

Kosteninformatie Joint Strike Fighter

De aanschafprijs staat nog niet vast. Van het type JSF dat de Koninklijke Luchtmacht op het oog heeft is de kale stuksprijs tussen oktober 2001 en december 2006 van \$ 37,2 mln naar \$ 47,6 mln opgelopen (prijsspeil 2002). Het Ministerie van Defensie rekent met een gemiddelde kale stuksprijs van \$ 50,6 mln (prijsspeil 2005). Het ministerie verwacht voor 85 toestellen € 3,6 mld uit te geven plus € 1,9 mld voor onder andere opleidingen, testapparatuur, aanpassing infrastructuur en BTW. Exploitatie van de vliegtuigen kost over een periode van dertig jaar volgens het Ministerie van Defensie nog eens € 9,1 mld. Het kabinet besluit in 2010 over de vervanging van de F-16.

probleem van verschillende prijspeilen (jaren) en valuta. Kostenonderdelen zijn daardoor onvergelykbaar. Mede daarom is onduidelijk wat een JSF Nederland gaat kosten. De Algemene Rekenkamer verwacht niet dat het Ministerie van Defensie ooit een volledig en accuraat beeld krijgt van de kostprijs van een JSF-toestel. Dit komt omdat het Ministerie van Defensie, net als in 2006, beperkte toegang heeft tot informatie van de Amerikaanse hoofdaannemer Lockheed-Martin.

PERSBERICHT

Late kopers niet belonen

Nederland zet zich internationaal in voor een dusdanige betalingswijze dat landen die later in de productiefase JSF's bestellen niet goedkoper uit zijn dan vroege kopers. Wij beoordelen dit positief. Gevolg van zo'n betalingswijze is dat pas aan het eind van de vastgestelde productiereeks de eindafrekening plaatsvindt.

Afdracht industrie

In juli 2008 bepaalt het kabinet het afdrachtpcentage om Nederlandse bedrijven die meedoen aan het JSF-programma te belasten. Dit om het financiële nadeel te compenseren dat de Staat lijdt doordat Nederland niet van de plank koopt, maar bijdraagt aan de ontwikkelingskosten. Een theoretische berekening van de ministeries (stand januari 2007) geeft aan dat het afdrachtpcentage hoger uitvalt (5,17 %) dan de 3,5 % die nu nog geldt. Nederland steekt in de periode 2002-2012 \$ 800 mln in de ontwikkeling van de JSF en € 359 miljoen in de productiefase. Het Ministerie van EZ verwacht dat Nederlandse bedrijven circa \$ 800 mln aan orders ontvangen gedurende de ontwikkelings- en eerste productiefase. Eind 2006 bedroeg de orderomvang \$ 679 mln voor de industrie.

Voorbereiding Defensie

De Algemene Rekenkamer is met de auditdiensten van de betrokken ministeries bezorgd over de integratie van twee ICT-systemen die cruciaal zijn voor de JSF. Verder is de personele invulling van de projectorganisatie bij Defensie een risico vanwege onderbezetting.

Reactie ministers en nawoord

De minister van Defensie ontkent, mede namens de ministers van EZ en Financiën, dat er nooit een volledig accuraat beeld van de kostprijs van een JSF zal zijn. Verder zal er volgens hem wel een volledig beeld zijn van de definitieve stuksprijs tegen de tijd dat Nederland besluit om al dan niet JSF-vliegtuigen te kopen. De Algemene Rekenkamer stelt dat de stuksprijs mede afhangt van het gekozen betalingsarrangement.

De minister wijst erop dat een aantal kosten buiten de projectdefinitie 'Vervanging F-16' valt. De Algemene Rekenkamer acht het voor een volledig inzicht nodig dat de Tweede Kamer op gezette tijden een overzicht ontvangt van alle kosten gerelateerd aan de F-16-vervanging.

De minister van Defensie noemt de vermelding voorbarig dat het afdrachtpcentage voor de Nederlandse industrie hoger uitvalt dan 3,5 procent. Die balans wordt in juli 2008 opgemaakt. Wij onderstrepen het belang van helder en duidelijk informeren van de Tweede Kamer over de totstandkoming van dit afdrachtpcentage.

Algemene Rekenkamer volgt met collega-rekenkamers proces

De Algemene Rekenkamer monitort de stand van zaken rond de verwerving van de JSF in het kader van het project 'Vervanging F-16'. Wij rapporteren hierover regelmatig aan de Tweede Kamer. Deze monitor gebeurt samen met de rekenkamers van Italië, het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Noorwegen, Turkije, Canada, Australië en de Verenigde Staten.